

Ze waren hem niet vergeten

Ludwik Kurpisz 1920 – 2010

Met zijn oorlogsmaten was hij de bevrijder van Breda. Hij bleef er hangen. Een Pool in Nederland.

Frans Dijkstra

Ludwik Kurpisz geloofde in wonderen. Want hoe had hij anders al die bloedige gevechten in de oorlog overleefd en later ook nog eens elf operaties aan zijn lijf? Ergens moet hij een beschermer hebben gehad, daar was hij van overtuigd. Dankzij die wonderen was Ludwik, een eenvoudige jongen uit een armetierig dorp in Oost-Polen, een oorlogsheld.

Dat zou je niet zeggen van de man die in de laatste jaren van zijn leven met de bus naar een winkelcentrum in Breda reed om daar in z'n eentje koffie te drinken en naar de voorbijgangers te kijken. Een oude, breekbare en wat eenzame man die er toch in slaagde het hele stuk terug naar huis te lopen, een half uur lang.

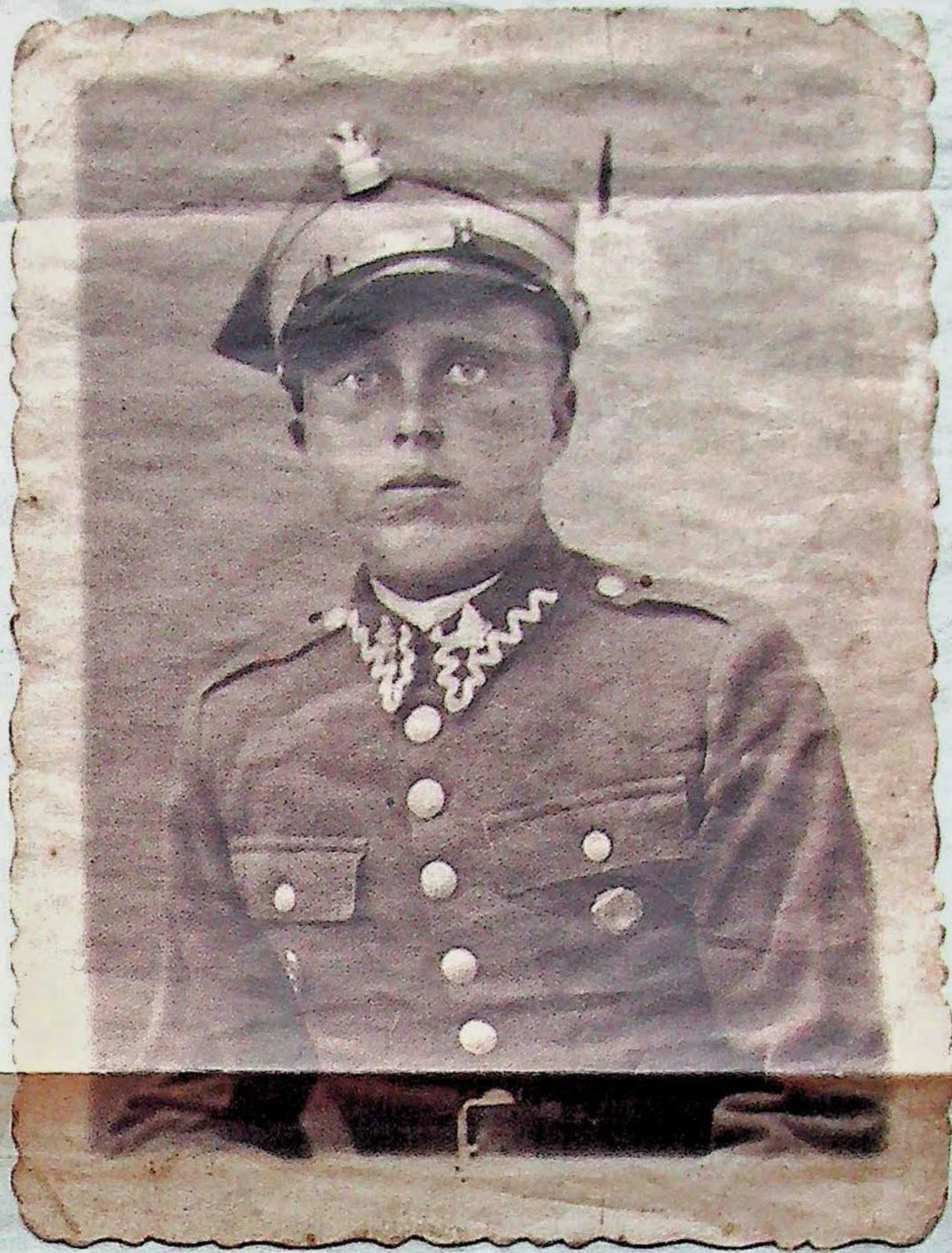
Thuis hing zijn trots: een colbertje waarop hij eigenhandig al zijn onderscheidingen had genaaid. Hij droeg dat speciale jasje bij herdenkingen en huldigingen en dan paradeerde hij weer zo recht en fier als hij kon. Dan voelde hij zich weer ereburger van Breda, een titel die de stad hem en al zijn oorlogsmaten had gegeven in oktober 1944. Dat was hun beloning voor de bevrijding van Breda. Hij was toen 24 jaar.

Vijf jaar eerder had hij zijn geboortedorp in Oost-Polen verlaten om zijn militaire dienstplicht te vervullen. Hij had pas op z'n 21ste in dienst gemoeten, maar Ludwik had haast en had zich twee jaar eerder als vrijwilliger gemeld. Dan kon hij ook eerder aan de slag als winkelier, het beroep dat zijn moeder het beste voor hem vond. Zelf voelde hij meer voor bankwerker, maar dat vond moeder vies werk. En moeder, die jong weduwe was geworden van een spoorwegman, kreeg haar zin. Dat was normaal voor Ludwik: de baas in huis krijgt gelijk. Hij zou het later in zijn eigen gezin ook niet meer dan normaal vinden dat zijn wil wet was.

Als militair stond hij de grens met Tsjechië te bewaken, toen Polen in september 1939 van twee kanten werd aangevallen: nazi-Duitsland had een geheime afspraak met de communistische Sovjet-Unie gemaakt om Polen samen te verdelen. Ludwiks bataljon week uit naar Hongarije, dat destijds tegen nazi-Duitsland aan schurkte. Ze moesten hun wapens inleveren en werden geïnterneerd.

Na de zondagse mis gingen Ludwik en zijn maten nog 'even wandelen'. Dat wandelingetje bracht hen in Jোগoslavië waar ze de boot naar Frankrijk namen. In Bretagne werd hij opgeleid tot onderofficier. Toen ook daar de Duitsers oprukten, wisten ze op muilezels tot vlakbij de Spaanse grens te komen. Daar namen ze in de zomer van 1940 een boot naar Engeland.

Daar werd een Poolse pantserdivisie opgericht. De Britten lieten de Polen de Schotse kust bewaken. Maar de Polen wilden zich een weg terug naar huis vechten. Die kans kregen ze pas in augustus 1944, met de invasie in Normandië. Ze vochten zich met Amerikanen, Canadezen en Britten Frankrijk binnen. Bij de slag

Ludwik heeft altijd tegen zijn Rosa gezegd: 'Ik trouw niet zolang ik een uniform draag. Ik kan gewond raken of sneuvelen'.

om Caen sneuvelen al vierhonderd Polen. „We waren omringd door lijk”, herinnerde Kurpisz zich in 2004. „Maar toen de Duitse vijand in Normandië eenmaal was verslagen, ging het hard vooruit. Vijftig, zestig kilometer per dag.”

Onder leiding van de legendarische generaal Stanislaw Maczek bereikten de Polen op 16 september Zeeuws-Vlaanderen. Vervolgens trokken ze Noord-Brabant binnen. Opnieuw sneuvelen ze bij honderden. Op 29 oktober bevrijdden ze Breda en deelden sigaretten en chocola uit aan de feestende mensen.

Meisjes werden massaal verliefd op de Poolse jongens. Rosa de Ceuster, een meisje van Vlaamse ouders die in Breda een autobedrijf hadden, sloeg Ludwik aan de haak.

Maar de Polen trokken verder, naar Drenthe en vervolgens Duitsland in. Als Ludwik verlof had, bezocht hij Rosa in Breda. „Ik heb altijd tegen haar gezegd: ik trouw niet zolang ik een uniform draag. Ik kon nog gewond raken of sneuvelen.” Pas in 1947 zwaaide hij af en konden ze trouwen.

De Sovjet-Unie had van Polen een communistische staat gemaakt. En dat nieuwe Polen wilde niets weten van generaal Maczek en zijn mannen. Maczek verloor zijn Poolse staatsburgerschap en hij moest rondkomen met bescheiden baantjes, zoals barman in een Schots hotel.

Of ook Ludwik Kurpisz zijn Poolse nationaliteit verloor, valt niet meer

te achterhalen. Wel is bekend dat hij zich op gezette tijden bij de politie in Breda moest melden voor zijn verblijfvergunning. Hij werd pas laat tot Nederlander genaturaliseerd.

Eigenlijk had hij naar Canada gewild, zoals zoveel Polen. Maar Rosa wilde niet. Ze wilde in Breda blijven. Dat was waarschijnlijk de laatste keer dat zij haar zin kreeg van Ludwik.

Want hij was een overheersende man. Als hij met zijn vinger op tafel priemde, dan dulde hij geen tegenspraak meer. Rosa voegde zich naar zijn wil.

Al gauw kregen ze een tweeling, een jongen en een meisje, maar het jongetje overleed nog dezelfde dag.

Het meisje, Lisette, bleef enig kind. Ze heeft het moeilijk gehad met die dwingeland van een vader. En die Poolse achternaam, die geen Nederlander behoorlijk kon uitspreken, vond ze vreselijk. Als op school de namen werden afgeroepen, zat ze in angst en beven te wachten op het lachsalvo van haar klasgenoten. Maar nu, zoveel jaren later, signeert ze haar schilderijen toch met 'Kurpisz'.

Ludwik ging aan de slag als machinebankwerker, het werk dat hij van zijn moeder niet mocht doen. Hij werkte in ploegendienst en werkte vaak over om zijn gezin goed te onderhouden.

Zijn genoegens waren bescheiden. Hij verzamelde postzegels en munten en als Rosa tv keek, verdiepte hij zich in zijn verzamelingen. Op

maandag dronk hij een jong borreltje, op woensdag een cognac en in het weekeinde waar hij zin in had. Hij mocht ook graag een glaasje calvados drinken, 'lijkenwater' noemde hij dat. Hij had dat drankje leren kennen tijdens de oorlog. 's Nachts hadden ze twee flessen soldaat gemaakt, en toen ze 's morgens ontwaakten bleken ze tussen de lijken te liggen.

Andere Polen die in Breda waren blijven hangen, waren zijn vrienden. Rosa was dol op Poolse feestjes, ze was veel uitbundiger dan Ludwik. Toen ze eens in een vrolijk jurkje uit wilde gaan, had ze aan één afkeurende blik van Ludwik genoeg om te weten dat ze terug naar boven moest.

Maar toen Rosa een nierziekte kreeg, was hij vol zorg. Toen het slecht ging, sloep ze in de woonkamer. Ludwik haalde een matras van boven om naast haar bed te liggen. 's Morgens borg hij die matras op, want het moest wel netjes blijven. Netheid was een passie. Zijn kleren lagen militair in het gelid, je kon er een liniaal langs leggen. Al zijn colbertjes (daar hield hij van) waren voorzien van een zakkammetje, een potlood en een notitiepapiertje.

Rosa overleed in 1997. Het werd stil om hem heen. Hij had zijn dochter en zijn kleindochter met hun mannen, maar met verdere familie van zijn kant had hij nauwelijks contact meer. In 1960 was hij voor het eerst weer naar Polen gegaan, toen zijn moeder nog leefde. Zijn moeder is ook nog eens in Breda geweest.

Over zijn gevoelens sprak hij niet. Hij was een man van weinig woorden. Als hij iets zei met zijn zware Poolse accent, dan was zijn wil duidelijk. Hij gaf zijn dochter nog wel eens opdracht om met hem uit eten te gaan, altijd naar Van der Valk waar hij alle schaaltes leeg at en, tot afgrijzen van de bediening, een glaasje lijkenwater bestelde.

Zijn lichaam heeft het zwaar gehad, met elf operaties. Toen de twaalfde nodig was wegens kanker, had hij er geen zin meer in.

Enkele weken voor zijn dood overkwam hem nog iets ergs: zijn Veteranspeldje brak. Hij had vele onderscheidingen, maar dat Nederlandse speldje was hem 't liefst. Toen hij meteen een vervangend speldje kreeg toegestuurd, was hij zielsgelukkig. „Ze zijn me niet vergeten”, zei hij.

Ludwik Kurpisz werd op 26 augustus 1920 geboren in Slobodka Muszkatowiecka, destijds nog in Polen. Hij overleed op 1 april 2010 in Breda.

www.trouw.nl/naschrift

Reageren kan op: www.trouw.nl/naschrift
Tips? Zelf op de site een dierbare herdenken? Mail het naar naschrift@trouw.nl
Insturen naar Trouw/Naschrift, postbus 859, 1000 AW Amsterdam, kan ook.